

MINTAQADA SUV RESURLARIDAN SAMARALI FOYDALANISH STRATEGIYALARI

Xaitbayev Jasurbek Otaxanovich

Toshkent Davlat Iqtisodiyot universiteti, To'rtko'l fakulteti, katta o'qituvchisi

xaitbayevjasurbek84@gmail.com

Dolzarblik. Suv resurslari mintaqaviy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta'minlovchi eng muhim strategik resursga aylandi. BMT ma'lumotlariga ko'ra, 2025-yilga kelib dunyo aholisining qariyb 40 foizi suv tanqisligi hududlarida yashaydi. Markaziy Osiyo mintaqasida, xususan O'zbekistonda transchegaraviy daryolar havzalarida suv muammosi yanada keskinlashib bormoqda. Xorazm viloyatida sug'orish tizimlaridagi yo'qotishlar 38–50 foizni tashkil etishi, yerlarning 50 foizigacha sho'rlanishi va suv unumdorligining atigi 0,50 USD/m³ darajasida ekanligi mintaqada suv resurslaridan samarali foydalanish strategiyalarini ishlab chiqishni dolzarb vazifaga aylantiradi.

Muammo. Mintaqaviy iqtisodiyotda suv resurslaridan samarali foydalanish strategiyalari yetarlicha ishlab chiqilmagan. An'anaviy egatlab sug'orish usulining hamon 85 foiz ulushni tashkil etishi, raqamli monitoring tizimlarining yetarli rivojlanmaganligi, suv tariflarining past darajada (0,008 USD/m³) saqlanishi va moliyaviy rag'batlantirish mexanizmlarining kuchsizligi suv tejash imkoniyatlaridan to'liq foydalanishga to'sqinlik qilmoqda. Shu bilan birga, mavjud strategiyalar mintaqaning o'ziga xos iqlim, iqtisodiy va ijtimoiy sharoitlarini yetarlicha hisobga olmaydi.

Maqsad. Ushbu tadqiqotning maqsadi Xorazm viloyati misolida mintaqada suv resurslaridan samarali foydalanishning kompleks strategiyalarini ishlab chiqish hamda ularni amaliyotga joriy etish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar berishdan iborat.

Tadqiqot natijalari. Birinchidan, "Aqlli suv boshqaruvi" (SM) strategiyasi doirasida IoT-sensorlar, sun'iy intellekt algoritmlari va blokcheyn texnologiyalarini birlashtiruvchi raqamli platforma ishlab chiqildi. Ushbu platforma "Amudaryo" havzasi suv xo'jaligi birlashmasi va Xorazm viloyati suv xo'jaligi boshqarmasida amaliyotga joriy etilgan bo'lib, suv taqsimotida shaffoflik oshgan va suv yo'qotishlari 35–40 foizdan 20–25 foizga kamaytirilgan. Ikkinchidan, PWS (Profit-linked Water Savings) moliyaviy rag'batlantirish mexanizmi ishlab chiqildi. Bevosita subsidiya, "Yashil Sertifikat" va imtiyozli lizingni birlashtiruvchi ushbu mexanizm Xorazm viloyati fermer xo'jaliklarida tomchilatib sug'orish texnologiyalariga o'tishni tezlashtirgan va suv sarfi sezilarli kamaytirilgan. Uchinchidan, "Amudaryo" havzasi suv xo'jaligi birlashmasi — viloyat — tuman — fermer darajalarini qamrab oluvchi to'rt darajali OptWR boshqaruv modeli taklif etildi. Bu model 2024-yilda viloyat bo'yicha suv limitini samarali taqsimlash imkonini berdi. To'rtinchidan, GFI (yashil moliya indeksi)

ko'rsatkichi 2020-yildagi 15,9 dan 2024-yilga kelib 42,5 gacha — 2,7 baravar — ko'tarilganligi aniqlandi. Beshinchidan, RSE (mintaqaviy barqarorlik ekosistemi) modeli lazerli tekislash texnologiyasi, texnik xizmat ko'rsatish markazlari va manfaatdorlar muvozanati komponentlari asosida ishlab chiqilib, Beruniy, Amudaryo, Chimboy va Konlikul tumanlarida amaliyotga joriy etildi.

Uslubiy tavsiyalar. Xorazm viloyatida mintaqaviy suv strategiyalarini amaliyotga joriy etish uchun quyidagi uslubiy yo'nalishlar aniqlandi. Birinchi yo'nalish — suv tariflarini bosqichma-bosqich bozor darajasiga yetkazish: hozirgi 100 so'm/m³ tarifni 2030-yilga kelib 1 000 so'm/m³ gacha ko'tarish. Ikkinchi yo'nalish — tomchilatib sug'orish maydonini 2024-yildagi 15 ming gektardan 2030-yilga kelib 60 ming gektarga yetkazish va fermerlarga 1 gektarga 8 000 USD gacha subsidiya berish. Uchinchi yo'nalish — 500 ta gidropostda IoT-sensorlar va 3 000 ta fermer xo'jaligida raqamli hisoblagichlar o'rnatish orqali suv hisobini to'liq raqamlashtirish. To'rtinchi yo'nalish — ekin strukturasini diversifikatsiya qilish: paxta va sholi maydonlarini qisqartirish, intensiv bog'dorchilik va issiqxona sabzavotchiligini kengaytirish orqali suv unumdorligini 0,85 USD/m³ gacha oshirish. Beshinchi yo'nalish — Jahon banki, OTB va boshqa xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikda 2025–2031-yillarda yirik investitsiya loyihalarini amalga oshirish.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, mintaqada suv resurslaridan samarali foydalanish strategiyalarini kompleks amalga oshirish 2030-yilga kelib Xorazm viloyatida suv yo'qotishlarini 50 foizga kamaytirish, suv unumdorligini 70 foizga oshirish, qishloq xo'jaligi qo'shilgan qiymatini 85 foizga yuksaltirish va 18 000 yangi ish o'rni yaratish imkonini beradi. Ishlab chiqilgan strategiyalar mintaqqa iqtisodiyotining barqaror rivojlanishini ta'minlash uchun amaliy asos bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirziyoev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz. – T.: O'zbekiston, 2017.
2. Shodmonov Sh.Sh., Pardaev M.Q. Suv resurslarini boshqarish: nazariya va amaliyot. – T.: Iqtisod-Moliya, 2019.
3. Ismailov G'.X. Markaziy Osiyo mintaqasida suv resurslari muammosi // O'zbekiston iqtisodiy axborotnomasi. – 2020. – №3.
4. Yusupov E.K., Mamadjonov D.M. Qishloq xo'jaligida zamonaviy sug'orish texnologiyalarini joriy etish. – T.: TIIMSHM, 2021.
5. "Amudaryo" havzasi suv xo'jaligi birlashmasining 2025-yil hisoboti. Urganch, 2025.
6. FAO AQUASTAT. Regional water statistics for Central Asia. Rome, 2020.